

УДК 81'1=16+81'373.21

DOI: 10.28925/2311-2425.2019.13.3

СЕМАНТИКА ЛІНГВАЛЬНИХ МЕРЕЖ У НАВЧАЛЬНОМУ КОМБІНАТОРНОМУ ТЕЗАУРУСІ¹

Жаботинська С.А.,

Черкаський національний університет

імені Богдана Хмельницького,

б-р Шевченка, 81, м. Черкаси, 18000

saz9@ukr.net

ORCID iD 0000-0001-9841-6335

У статті показано застосування положень лінгвокогнітивної концепції, яка називається «семантика лінгвальних мереж» (СЛМ), у розробленні методичної системи Лінгвакон, де у викладанні англійської мови використовуються концептуальні схеми і концептуальні онтології. У роботі надається короткий опис положень СЛМ у їх проєкції на систему Лінгвакон і розглядається процедура укладання комбінаторного словника-тезаурусу як центрального елемента цієї системи. У якості ілюстрації пропонується комбінаторний словник-тезаурус за темою SCHOOL. Його використання в навчальному процесі демонструється із залученням вправ, спрямованих на засвоєння граматики та розвиток мовленнєвих навичок за темою.

Ключові слова: прикладна когнітивна лінгвістика, семантика лінгвальних мереж, методика викладання англійської мови, система Лінгвакон, комбінаторний словник-тезаурус, концептуальна онтологія.

Жаботинская С.А.

Семантика лингвальных сетей в учебном комбинаторном тезаурусе

В статье показано применение положений лингвокогнитивной концепции, именуемой «семантика лингвальных сетей» (СЛС), в разработке методической системы Лингвакон, где в преподавании английского языка используются концептуальные схемы и концептуальные онтологии. В работе дается краткое описание положений СЛС в их проекции на систему Лингвакон и рассматривается процедура составления комбинаторного словаря-тезауруса как центрального элемента этой системы. В качестве иллюстрации предлагается комбинаторный словарь-тезаурус по теме SCHOOL. Его использование в учебном процессе демонстрируется с привлечением упражнений, направленных на усвоение грамматики и развитие речевых навыков по теме.

Ключевые слова: прикладная когнитивная лингвистика, семантика лингвальных сетей, методика преподавания английского языка, система Лингвакон, комбинаторный словарь-тезаурус, концептуальная онтология.

S. Zhabotynska

Semantics of Lingual Networks in an Educational Combinatory Thesaurus

A cognitive turn in contemporary methodologies of teaching foreign languages is primarily associated with employment of the brain / mind covert potential (memory capacities, emotional responses, particulars of the individual's perceptions, etc.) in language learning. Meanwhile, the cognitive approach to language teaching takes little notice of such powerful tool as conceptual structures that underpin linguistic structures and, therefore, facilitate their understanding and acquisition. The nature of relations between linguistic and conceptual structures is focused on in Semantics of Lingual Networks (SLN) — a theoretical conception extended into the fields of applied cognitive linguistics, with lexicography and language teaching among them. This article demonstrates how SLN

contributes to developing the *Linguacon* (Lat. *Lingua* + *Conscientia*) system of teaching English via application of conceptual schemas and conceptual ontologies. The paper proposes a brief discussion of the SLN issues, demonstrates their projection upon the *Linguacon* system, and describes the procedure of compiling a combinatory thesaurus which is the pivot of this system. In the *Linguacon* system, the combinatory thesaurus performs several functions: (1) it structures information within the topic of discussion, (2) it provides systematized sets of phrasal linguistic expressions necessary for this discussion, (3) it links teaching grammar to a thematically homogeneous vocabulary, (4) it changes the traditional "text → lexicon" vector of teaching a foreign language to the "lexicon → text" vector, when the lexicon (in its phrasal version least conspicuous in conventional teaching practices) is adopted for text production. An illustration is provided by the "SCHOOL" combinatory thesaurus. It exemplifies the data which are applied in the classroom to teach grammar and develop texts relevant for the discussed topic. Presumably, the described principles of compiling combinatory thesauri used in teaching English are applicable for compiling similar thesauri for teaching other foreign languages.

Key words: applied cognitive linguistics, Semantics of Lingual networks (SLN), methods of teaching English, *Linguacon* system, combinatory thesaurus, conceptual ontology.

Вступ. Тема цієї статті узгоджується з проблематикою прикладної когнітивної лінгвістики, яка вживає лінгвокогнітивну теорію для вирішення практичних завдань, насамперед у викладанні мови та в лексикографії. Останнім часом вагомість прикладної когнітивної лінгвістики помітно зростає (див., наприклад, [12; 13]), оскільки її проблематика узгоджується із сучасним дидактичним напрямом *Brain/Mind-Based Learning and Teaching*, який передбачає максимально можливе використання природних резервів мозку / мислення у процесі навчання [7]. До таких резервів слід віднести концептуальні структури мислення, вживані для опрацювання інформації про предметний світ і відстежувані у структурах мови. Взаємозв'язок концептуальних і вербальних структур є центральною темою когнітивної лінгвістики, доробок якої стає актуальним для розбудови прикладних царин, пов'язаних з управлінням інформаційними процесами.

Метою цієї статті є показ практичного застосування положень теоретичної лінгвокогнітивної концепції, яка називається *семантикою лінгвальних мереж (СЛМ)* [1; 4], у розробленні комплексної системи викладання англійської мови. Нині ця система, що отримала назву *Лінгвакон* (від латин. *lingua* + *conscientia* — «мова + свідомість») [2; 15], успішно застосовується у приватному навчальному центрі з аналогічною назвою, який працює в м. Черкаси (Україна) з 2017 р.

Одним із аспектів системи *Лінгвакон* є укладання й використання в навчальному процесі тематичних комбінаторних словників-тезаурів, які сприяють засвоєнню англійської мови для повсякденного спілкування, а також професійної англійської (англійської для спеціальних цілей). Тезаурусний (ідеографічний, тематичний) тип словника забезпечує систематизацію навчальної інформації і тим самим полегшення її запам'ятовування. Комбінаторний словник вирішує проблему навчання автентичної мови, зазвичай не усвідомлювану викладачами, котрі пропонують учням вивчати списки (часто тематично неузгоджених) слів, тоді як особливості мови

полягають значною мірою у її словосполученнях, які зазвичай не перекладаються з однієї мови на іншу дослівно.

У статті надається короткий виклад положень СЛМ, розкривається суть системи *Лінгвакон* та розглядається методика укладання комбінаторного словника-тезауруса, вживаного в цій системі на різних етапах навчання. У якості прикладу пропонується комбінаторний словник-тезаурус теми SCHOOL, що є і побутовою, і професійно орієнтованою в галузь освіти.

Теоретичне підґрунтя: семантика лінгвальних мереж. СЛМ є концепцією, яка узгоджується зі здобутками різних шкіл когнітивної лінгвістики — фреймової семантики, когнітивної граматики, конструкційної граматики, теорії прототипів, теорії перспектив та теорії іконізму. При цьому СЛМ є автентичною концепцією, базованою на власних дослідженнях автора статті, присвячених лінгвокогнітивному аналізу різнопланових мовних і мовленнєвих даних.

Пропонуємо розглянути основні положення СЛМ (скорочений опис положень надається за роботою [4]).

(1) Концептуальні мережі, які структурують значення мовних і мовленнєвих знаків, формуються *базисними пропозиційними схемами (БПС)*, що мають найвищий рівень узагальнення і репрезентують первісні поняттєві категорії та реляції між ними. Тип БПС визначається за її приналежністю до одного з п'яти базисних фреймів — предметного, акціонального, посесивного, ідентифікаційного та компаративного. Базисні фрейми відрізняються від фреймів у традиційному розумінні як концептуальних моделей тематично заданих стереотипних предметних ситуацій. У СЛС, за аналогією з інженерією знань, такі фрейми названі *концептуальними онтологіями*. Теорія онтологій розглядає «предметні категорії, що існують у поняттєвих доменах (царинах)», де вони представлені «каталогом предметних типів, які, за припущенням, існують у цільовому домені D, що сприймається особою, яка використовує мову L з метою опису D» [11]. Предметні типи

для опису домену мають наближатися до природних категорій, характерних для цього домену [9, 145]. На відміну від фреймів-онтологій, базисні фрейми є операційними: вони включають тематично зближені БПС, які вживаються для *побудови онтологій*. БПС представлені:

- буттєвими схемами (предметний фрейм) — *квантитативною* ($X \in \text{СТІЛЬКИ} : Qn$), *квалітативною* ($X \in \text{ТАКИЙ} : Ql$), *локативною* ($X \in / \text{існує ТАМ} : Lc$ -локатив), *темпоральною* ($X \in / \text{існує ТОДІ} : Tm$ -темпоратив), *схемою способу буття* ($X \text{ існує ТАК-спосіб} : Md$);
- акціональними схемами (акціональний фрейм) — *стану-процесу* (AG-агенс діє), *контактної дії* (AG-агенс діє на PT-пацієнс / AF-афектив), *каузації* (CR-каузатор робить FT-фактив²);
- посесивними схемами (посесивний фрейм) — *партитивною* (WH-ціле має PR-частку), *інклюзивними* (CR-контейнер має СТ-вміст / СТ-вміст має CR-контейнер»), *схемами власності* (OW-власник має OD-власність / OD-власність має OW-власника³);
- ідентифікаційними схемами (ідентифікаційний фрейм) — *персоніфікації* (ID-індивід є PS-персоніфікатор: власне ім'я), *класифікації* (ID-індивід, вид є CL-класифікатор: рід), *характеризації* (ID-індивід є CH-характеризатор)⁴;
- компаративними схемами (компаративний фрейм) — *тотожності / метаморфози* (CV-компаратив є /наче/ MS-корелят), *схожості / аналогії* (CV-компаратив є наче AN-корелят), *подібності / метафори* (CV-компаратив є начебто MT-корелят)⁵.

Зазначені БПС можуть бути поширені за рахунок аргументних ролей SC-сірконстант (різновиди: супроводжувач, помічник, контрагент, інструмент, медіатив та ін.⁵), ST-стимул (мета, причина), PC-передумова (умова, поступка), RC-реципієнт (адресат, бенефактив / малефактив), а також за рахунок локативної та темпоральної схем.

Число БПС обмежене, але завдяки їхній комбінаториці, особливості якої залежать від специфіки поняттєвого простору, що структурується, можна отримати необмежену кількість конфігурацій концептуальних мереж, які упорядковують концептуальні онтології предметних царин.

(2) Концептуальна *мережна модель* перетворюється на *матричну модель*, якщо зв'язки між інформаційними вузлами мережі залишаються непозначеними (лише імплікованими).

(3) Залежно від потреб дослідження, *концептуальні мережі / матриці* будуються як *однорівневі* або *багаторівневі* (*мережі-в-мережах / матриці-в-матрицях*). У багаторівневій мережі / матриці поняттєві простори розгортаються «вглиб»: *концептосфера* (уся інформація, що структурується) є *мережа / матриця доменів*

(поняттєвих вузлів концептосфери); кожен домен є мережею / матрицею *парцел* (поняттєвих вузлів домену); парцела містить предметні *концепти*, кожен з яких є інформаційним вузлом, структурованим мережею / матрицею ознак. На всіх рівнях структурування мереж / матриць застосовується обмежений набір БПС, які тим самим демонструють фрактальну природу (самоподібність під час прояву в різних масштабах).

(4) До мережної або матричної концептуальної моделі застосовуються когнітивні операції, які перетворюють її на когнітивну модель. *Концептуальна модель* демонструє лише тип зв'язку між поняттєвими сутностями. Модифікація концептуальної моделі здійснюється завдяки когнітивним операціями на кшталт тих, що виокремлені в когнітивній граматиці Р. Ленекера (специфікація, фокусування, промінантність, перспективізація) [8, 55–84]. Модифікація однієї й тієї самої концептуальної моделі за допомогою когнітивних операцій дозволяє отримати декілька *когнітивних моделей*, які структурують вербалізовану інформацію. Когнітивні моделі відбивають логіку синтагматичних відношень, наявних в мові та мовленні, де місце одиниці в синтагмі залежить від її промінантності (виокремлення увагою). Наприклад, партитивна схема: *книжка має сторінки* — *сторінки книжки*; інклюзивна схема: *молочна пляшка* — *пляшкове молоко*; схема каузації: *письменники пишуть книги* — *книги пишуться письменниками*.

(5) Когнітивні моделі, утворені на основі БПС, а також на основі їх комбінаций, є значеннями *конструкцій* — узагальнених вербальних форм, наділених власним узагальненим, або схемним, значенням, яке не залежить від того, яким лексичним або морфологічним матеріалом заповнюється така форма [6; 10]. Конструкції, схемні значення яких формуються на основі БПС, вживаються як для *категоризації*, так і для *перекатегоризації* вербалізованої інформації. За умов перекатегоризації інформації зміст БПС «вкладається» не у свою узагальнену вербальну форму (формальну структуру), а у форму, конвенційно закріплену за іншою БПС. Наприклад, зміст квалітативної схеми $X \in \text{ТАКИЙ} > \text{ТАКИЙ} X$ передається синтаксичними формами $N \text{ is Adj} > \text{Adj } N$ (*дівчина є красива > красива дівчина*). За умов субстантивації іменника, цей зміст може вкладатися у синтаксичну форму з генітивом $N N_{\text{GEN}}$, інгерентну для посесивних схем. При цьому квалітативне значення перекатегоризується в посесивне (*краса дівчини* — частина цілого) або інклюзивне (*дівчина надзвичайної краси* — контейнер вмісту). Див про це докладно [3].

(6) Когнітивні моделі, створені на основі власне БПС або їх комбінаций, задіяні в процесі

утворення й інтерпретації вербальних знаків різних рівнів. Під час створення вербального знака мовцем має місце послідовне *ономасіологічне мапування* (*mapping*), тобто фрагментування інформації, яке розгортається в напрямку: сутність зовнішнього світу > фрагментарно зафіксована увагою інформація про цю сутність у свідомості (значення знака) > внутрішня форма знака (фрагмент його значення) > зовнішня форма-1 знака (неповна експлікація його внутрішньої форми) > зовнішня форма-2 знака (компресія його зовнішньої форми-1, що має місце у скороченнях, абрєвіатурах, блєндах тощо). Під час інтерпретації вербального знака його реципієнтом має місце *семасіологічне конструювання* (*construal*), відтворення значення знака, здійснюване в напрямку, протилежному мапуванню: менша зовнішня форма знака (за її наявності) > більша зовнішня форма знака > його внутрішня форма > значення знака > сприйняття світу реципієнтом знака. Останній етап є важливим для розгляду культурного фактору в мовних картинах світу і для вивчення впливу на свідомість ідеологічно спрямованих наративів.

Наведені вище положення СЛС застосовуються в розробленні автентичної системи Лінгвакон, спрямованої на оптимізацію викладання й засвоєння англійської мови як іноземної.

Прикладний аспект: Лінгвакон — система викладання англійської мови, заснована на концептуальних схемах. Базовий принцип системи Лінгвакон полягає в єдності навчального об'єкта, представленої комплексом ГРАМАТИКА — СЛОВНИК — ТЕКСТ / ДИСКУРС, який залишається незмінним на трьох навчальних рівнях. Водночас, на кожному з них приділяється більше уваги одному зі складників тріади (далі виклад надано за роботами [2; 15]).

На першому рівні беруться до уваги положення (1), (4), (5) і (6) СЛС. Фокусом стає ГРАМАТИКА, оптимізації засвоєння якої сприяє системне застосування БПС, узгоджуваних із синтаксисом, морфологією та словотвором англійської мови. Умовою, яка має бути дотримана, є граматична гомогенність матеріалу. Тобто, максимально опрацьовується матеріал, узгоджуваний лише із БПС певного типу: (а) її синтаксична форма, модифікації цієї форми у запереченнях та усіх типах запитань; (б) ускладнення синтаксичної форми (додавання однорідних членів речення та підрядних клауз) завдяки поширенню основної БПС за допомогою локативної, темпоральної, сірконстантної, реципієнтної схем, а також схем стимулу й передумови; (в) морфологічні зміни у синтаксичній формі БПС, пов'язані зі зміною часу, стану та способу дієслова, а також зі зміною граматичних форм іменника, прикметника та прислівника; (г) номінативна компресія, за якої реченнева маніфестація БПС звукується до фразової та лексичної (напри-

клад, *This suit has three pieces > a three-piece-suit > a three-pieceer > a threeer*). Синтаксична форма БПС заповнюється кількісно обмеженою лексикою, узгоджуваною з простими побутовими темами на кшталт *"How are you?"*, *"Family"*, *"Friends"* тощо. Висловлення різних концептуально і структурно гомогенних типів комбінуються в невеликих за розміром тематично когерентних текстах, вживаних у різних комунікативних ситуаціях, які моделюються викладачем.

На другому рівні навчання беруться до уваги положення (1), (2), (3), (5) і (6) СЛМ. Фокус уваги зміщується на комбінаторний СЛОВНИК-ТЕЗАУРУС, що обслуговує тему, зміст якої відомий учням (наприклад, *"School"*, *"Hobbies"*, *"Shopping"* тощо). Джерелом словосполучень для словника є оригінальні тексти та електронні текстові корпуси. Словникові одиниці упорядковуються за допомогою однорівневої або багаторівневої онтології. Організація словосполучень з однаковим ключовим словом враховує універсальну логіку синтаксису фрази й речення [14], засвоєну учнями на першому рівні навчання. Словник уможливує продукування складніших текстових повідомлень на задану тему.

На третьому рівні навчальним матеріалом стають додаткові ТЕКСТИ, що дозволяють розширити онтологію знайомої теми, побудувати онтологію теми, яка потребує залучення раніше невідомої інформації (наприклад, *"Science and Technology"*, *"Theater"*, *"Books and Libraries"*) та доповнити або укласти комбінаторний словник-тезаурус. Включені до нього одиниці вводяться до монологічного і діалогічного мовлення, яке відтворюється в різних модельованих викладачем комунікативних ситуаціях.

Система Лінгвакон дозволяє не тільки оптимізувати засвоєння іноземної мови за рахунок узгодження навчального матеріалу з логікою наявних у мисленні концептуальних структур, а й сприяє розвиткові в учнів навичок систематизації інформації, конче необхідних у сучасних умовах постійного нарощування обсягів інформаційних потоків.

Комбінаторний тезаурус, ключовий складник системи Лінгвакон, укладається за певною методикою, суголосною з положеннями СЛМ.

Комбінаторний словник-тезаурус: методика укладання. Методика укладання комбінаторного словника-тезауруса має чотири основні етапи.

Першим є етап побудови онтології (концептуальної моделі) теми, яку обслуговує словник. Онтологія структурує загальну тему (концептосферу) як мережу / матрицю підтем (домєнів), кожен з яких має свої підтеми (парцєли), представлені конкретними предметними концептами. За умови спрощення структури, домєни містять власне концепти.

Другим є етап побудови і заповнення мережі конкретного предметного концепту Х (позначе-

ного N_1), зміст якого формується низкою гетерогенних ознак. Такі ознаки відповідають складникам БПС, котрі, своєю чергою, об'єктивуються відповідними синтаксичними структурами: *квалітативна БПС «X є ТАКИЙ»* — Adj N_1 (пряма схема), $N_2 N_1$, $N_1 N_2$, (трансформи інших схем); *локативна БПС «Y є ТАМ (X : Lc)»* — Prep N_1 ; *посесивні БПС «X-ціле / контейнер / вміст / власник / власність має Y-частину / вміст / контейнер / власність / власника»* — N_1 has N_2 , N_2 of N_1 ; *акціональні БПС-1 «X-агєнс / каузатор діє / діє на PT, AF / робить FT»* — N_1 V (N_2); *акціональні БПС-2 «AG-агєнс / CR-каузатор діє на / робить X-пацієнс / афектив / фактив»*: N_2 V (Prep) N_1 . Мережа ознак предметного концепту X упорядковує *фразові сети* (набори), в яких фігурує іменник (N_1) на позначення X (рис. 1).

Третім етапом є упорядкування блоків ознак X у фразовому сеті. Ознаки одного типу, наприклад, квалітативні, розподіляються на тематичні блоки, внутрішня гомогенність яких забезпечується синонімією позначень ознаки, а також їх гіпонімією — підведенням під одне загальне поняття. Послідовність же самих блоків спирається на логіку зв'язків між ними, зумовлену темпоральною сукцесією для акціональних блоків та відношеннями суміжності для інших блоків. Суміжність відбиває демонстровану БПС логіку відношень між цілим і частиною, власником і власністю, агєнсом і пацієнсом тощо.

Четвертий етап передбачає упорядкування інформації у словниковій статті, тобто на рівні безпосередньо словосполучень. Словникова стаття містить: провідне словосполучення, узгоджуване з відповідною БПС, а також похідні словосполучення і лексичні деривати, утворені в результаті компресії основної синтаксичної форми БПС та перекатегоризації цієї БПС (її репрезентації у мовних формах інших БПС).

Нижче результат застосування викладеної методики проілюстровано на прикладі комбінаторного словника-тезауруса за темою SCHOOL.

Комбінаторний словник-тезаурус за темою SCHOOL. На першому етапі відібрані для словника словосполучення упорядковуються за допомогою спрощеної онтології матричного типу: її домени містять власне концепти. Доменами матриці є: SCHOOL (концепти: School, Local community, School curators), SCHOOLING (концепти: Subjects, Grades, Curriculum, Syllabus, Schedule, School terms, Vocations), STUDENTS (концепти: Student, School supplies, School mate, Hobby, Parents), TEACHERS AND STAFF (концепти: Teacher, Staff) (рис. 2).

На другому етапі словосполучення упорядковуються відповідно до структури мережі конкретного концепту (див. рис. 1). На третьому етапі формуються блоки гомогенних словосполучень і встановлюється порядок цих блоків. Як приклад пропонується фразовий сет, який вербалізує концепт School (рис. 3а, 3б). У цьому сеті БПС є поняттєвою основою синтаксичних структур, представлених відповідними словосполученнями:

- Блоки (1–7), (24–25): пряма квалітативна схема (форма з прикметником): *school is non-selective > non-selective school*; перекатегоризації інших БПС у квалітативну схему (форма з іменником): *grammar school*.
- Блоки (8–14): перекатегоризації інших БПС (локативної схеми або схеми власності) у квалітативну схему: *school lunch, school curriculum*.
- Блок (15): локативна та темпоральна схеми: *at school, after school*.
- Блоки (17), (19–20): схеми контактної дії і каузатії: *school admits students, school provides academic and non-academic education*.
- Блоки (16), (22–23): схема контактної дії: *school is established and driven by external sponsors*; схеми стану-процесу і контактної дії з локативним поширенням: *teachers teach at school, students return to school*.
- Блоки (18), (21), (27–30): партитивна схема: *school has a high quality of training, school has a yard*; схема власності: *school has a website*.

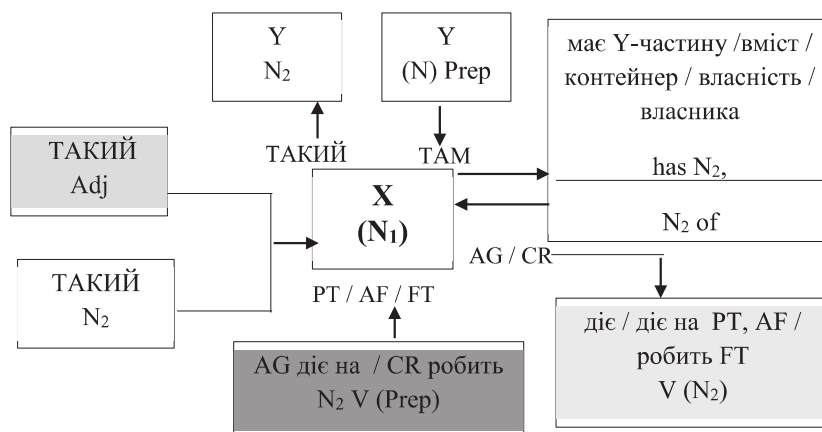

Рис. 1. Мережа ознак предметного концепту X як основа фразового сету

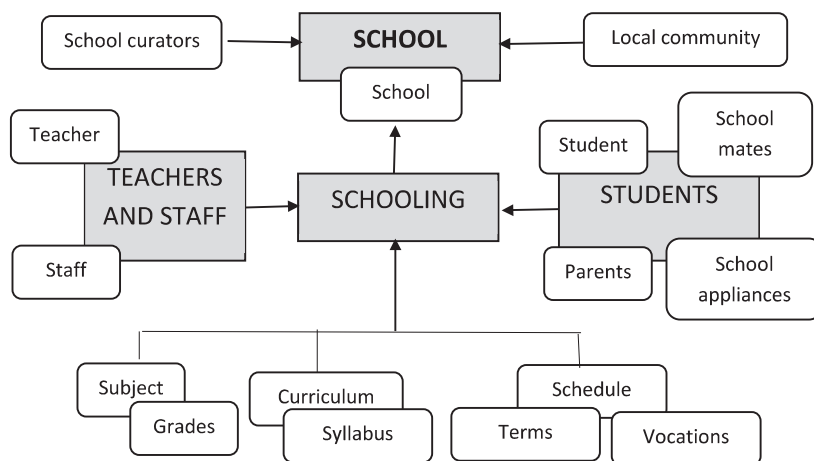

Рис. 2. Концептуальна онтологія словника-тезаурусу за темою SCHOOL

Зразок перекладу словникових одиниць

1

preschool, nursery ~, infant ~ (GB), pre-primary ~, play ~, start ~; syn. **kindergarten:** дитячий садок (вік 3–5 років)

grade ~: початкова і середня школа

primary ~ (GB), elementary ~ (US, Canada): початкова школа (вік 6–7 — 10–12 років), часто 1 — 4–5 класи

secondary ~: середня школа (вік 11–12 — 16–18 років), після початкової школи, часто 5–6 — 11–12 класи

middle ~, intermediate ~, junior high ~ (US): молодша середня школа (вік 12–16 років), часто 5 — 7–9 класи

high ~, senior high ~ (US): старша середня школа (вік 16–18 років), часто 9–12 класи

post-secondary ~ (education): освіта після середньої школи

vocational ~, trade ~: професійне училище

higher ~; syn. **college, university:** вища школа, коледж, університет

2

single-sex ~: школа з роздільним навчанням

all-boys ~: чоловіча школа

all-girls ~: жіноча школа

co-educational ~, mixed ~: школа сумісного навчання

3

comprehensive ~, non-selective ~: загальноосвітня школа (приймає всіх учнів)

selective ~: школа, яка відбирає учнів

grammar ~ (GB), academically oriented ~, gymnasium: гімназія, академічно орієнтована школа

secondary modern ~, community ~ (GB): звичайна школа

mainstream ~: звичайна школа для дітей без особливих потреб

special ~, special needs ~: школа для дітей з особливими потребами

magnet ~ (US): спеціалізована школа з поглибленим вивченням окремих предметів

day ~: денна школа (де діти тільки навчаються)

boarding ~, residential ~: школа-інтернат

6

state ~: державна школа

maintained ~: школа, яка субсидується місцевою владою

charter ~: чартерна школа (фінансується державою, але працює за своїм власним планом)

public ~: державна школа (AmE), приватна школа (BrE)

private ~, independent ~: приватна школа

charity ~: благодійна школа

state- / privately funded ~: школа, фінансована державою / фінансована приватно

fee-paying ~: платна школа

non fee-paying ~: безоплатна школа

Під час укладання словника вирішується проблема самостійного або підпорядкованого статусу модифікацій первинної синтаксичної форми БПС. Якщо такі модифікації вважаються самостійними, вони групуються у блоках фразового сету. Якщо модифікація первинної форми БПС вважається підпорядкованою, то вона на четвертому етапі укладання словника включається до складу вокабули, як от:

23

parents prefer ~: батьки надають перевагу певній школі; також: **parents have preference for ~; parents' preference for ~**

parents choose ~: батьки обирають (певну) школу; також **parents' choice of ~**

28

~ has classrooms: школа має класи; **~ classrooms:** шкільні класи

~ has a library: школа має бібліотеку; **~ library:** шкільна бібліотека

~ has a cafeteria: школа має їдальню; **~ cafeteria:** шкільна їдальня.

Самостійність або підпорядкованість модифікованої форми основної фрази залежить від типовості цієї форми. Так, форма *school teacher* (блок 10) є більш вживаною за *school has teachers*. Форми ж *parents choose a school (for their child)* та *parents' choice of a school* або *school has a library*

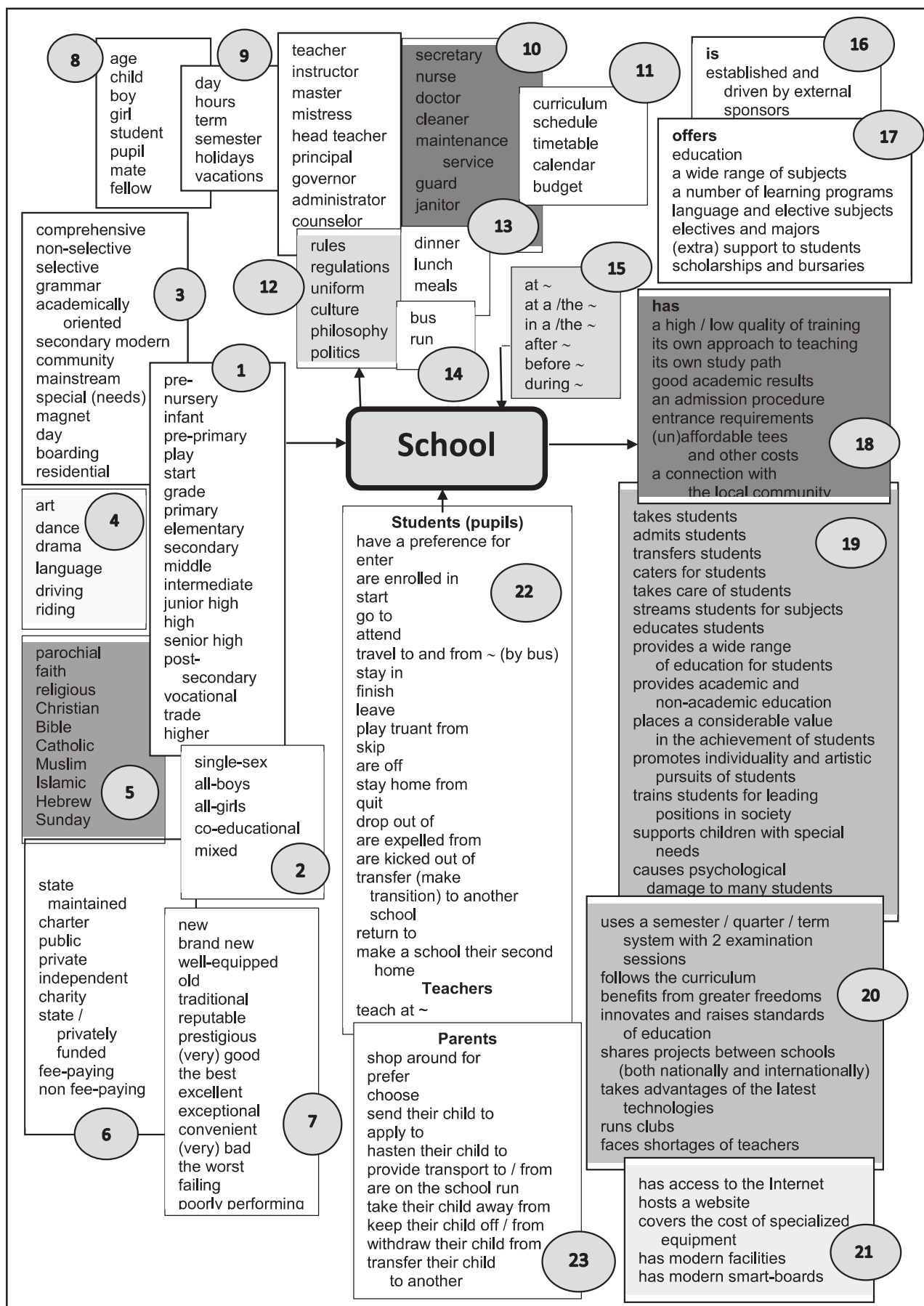

Рис. 3а. Концепт School: фразовий сет

Приклади граматичних вправ

1. Квалітативна схема. Побудувати речення за зразком: *This school is state-maintained*. Поширити іменну частину присудка означеннями-прикметниками (не іменниками!) тієї ж самої семантичної групи; зразок: *This school is state-maintained, or state-funded*. Поширити групу підмета означеннями декількох семантичних груп; зразок: *This brand-new comprehensive school is state-maintained, or state-funded*.

2. Схема класифікації. Побудувати речення за зразком: *This is a comprehensive school*. Поширити іменну частину присудка означеннями з тієї ж самої семантичної групи; зразок: *This is a comprehensive community school*. Поширити іменну частину присудка означеннями різних семантичних груп; зразок: *This is a local comprehensive state-maintained mixed school*.

3. Партитивна схема і схема власності. Побудувати речення за зразком: *This urban private school has an orchard and a greenhouse*. Перетворити це речення на клаузу; зразок: *This urban private school is exceptional because it has an orchard and a greenhouse*.

4. Локативна схема. Побудувати речення за зразком: *The school principal and the school secretary are in the principal's office*. Перетворити синтаксичну структуру; зразок: *There is the school principal and the school secretary in the principal's office*.

5. Схеми контактної дії і каузації (з агенсом / каузатором). Побудувати речення за зразком: *This prestigious brand-new school provides a wide range of education for students. It offers electives and majors. It innovates and raises standards of education*.

6. Схема контактної дії (з пацієнсом, локативом). Побудувати речення за зразком: *Parents usually shop around for a good school to send their child to*. Побудувати речення за зразком: *Students travel to and from school by school bus or they are taken to and from school by their parents*.

Побудовані речення модифікуються лексично (шляхом додавання нових слів), синтаксично (шляхом ускладнення синтаксичної структури, а також шляхом її трансформації у питальні форми) та морфологічно (шляхом змінення морфологічних категорій слів, що входять до складу фраз, які конституюють речення, шляхом додавання модальних дієслів тощо).

Приклади вправ на розвиток мовленнєвих навичок

Монологічні навички: (1) Describe the types of schools in your country, GB and the USA. (2) What role does school play in students' life? (2) What kind of school would you like to study (teach) at?

Діалогічні навички: (1) A school principal introduces his / her school to the municipal

authorities. (2) Two university graduates discuss the schools they have been appointed to as teachers. (3) A teacher advertises his / her school to the parents who are choosing a school for their child.

Аналогічним чином опрацьовується кожен концепт онтології теми. Робота зі словником закріплює необхідні мовленнєві навички та поширює словниковий запас з урахуванням комбінаторних особливостей англійської мови, нехтування якими залишається нині одним із слабких місць у викладанні іноземної мови, англійської зокрема.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Нині когнітивна лінгвістика має здобуток, який набуває прикладного значення. З'ясування природи зв'язку між мовними і концептуальними структурами дозволяє залучити останні до організації матеріалу, який засвоюється під час вивчення іноземної мови. При цьому реалізація вужчої мети, засвоєння мови, супроводжується реалізацією ширшої мети, набуття навичок структуривання, упорядкування власне інформації. Ці завдання вирішуються в контексті системи Лінгвакон, розробленої для навчання англійської мови на лінгвокогнітивних засадах, а саме — з урахуванням положень семантики лінгвальних мереж як однієї з лінгвокогнітивних теорій, яка узгоджується з іншими сучасними лінгвокогнітивними теоріями. У системі Лінгвакон на трьох рівнях навчання зберігається єдність триади ГРАМАТИКА – СЛОВНИК – ТЕКСТ / ДИСКУРС. При цьому кожний рівень поглиблює один із трьох складників.

У системі Лінгвакон ключову роль відіграє навчальний комбінаторний тезаурус, який виконує декілька функцій: (1) структурує інформацію за певною темою; (2) забезпечує фразове покриття цієї інформації; (3) уможлиблює опрацювання граматики на тематично гомогенному лексичному матеріалі; (4) дозволяє змінити традиційний напрям навчання «від тексту — до лексикону» на напрям «від лексикону — до тексту». У системі Лінгвакон автентичний текст є не об'єктом вивчення (читання, перекладу, переказу тощо), а джерелом фразових даних, що упорядковуються в словнику-тезаурусі, на базі якого створюються тематично орієнтовані тести-повідомлення, котрі задовольняють комунікативні потреби мовця. Використання комбінаторного тезаурусу, укладеного на підставі положень СЛМ, дозволяє мовцю вирішити дві основні комунікативні проблеми — ЩО казати (інформація за темою) і ЯК сказати (вербаліка теми). Методика укладання навчального комбінаторного словника-тезаурусу перебуває наразі у стані становлення і може бути удосконалена у своїх деталях. Ця методика має перспективу для її реалізації на матеріалі інших мов, що вивчаються як іноземні.

ПРИМІТКИ

¹ Ця стаття є доопрацьованою українською версією російськомовної статті автора «Прикладные аспекты когнитивной лингвистики: комбинаторный тезаурус в обучении профессиональному английскому». *Репрезентация специальных знаний в языке : сб. науч. работ. Серия «Когнитивные исследования языка»* / Отв. ред. Т.А. Клепикова. СПб; Тамбов, 2019. (У друці).

² Пацієнсом (PT) є існуючий об'єкт, з яким контактує агенс і який не змінюється в результаті контакту; наприклад, *Він бере (читає, бачить) книгу*. Афективом (AF) є існуючий об'єкт, з яким контактує агенс і який змінюється в результаті контакту; агенс робить об'єкт ТАКИМ; наприклад, *Він реставрує книгу*. Фактивом (FT) є об'єкт, якого не існувало і який з'являється в результаті дії агенса-каузатора; наприклад, *Він пише книгу*.

³ Частина (PR) не є автономною, вона не існує окремо від цілого (WH). Вміст (CT) є автономним, він може існувати в межах визначеного контейнеру (CR), в межах інших

контейнерів та поза їх межами. Власність (OD) лише наближена до власника (OW) у просторі та / або часі.

⁴ В англійській мові формальною ознакою класифікатора (CL) є неозначений артикль *a*; формальною ознакою характеристора (CH) є означений артикль *the*.

⁵ Тотожність / метаморфоза (MS) передбачає співставлення двох класів одного й того самого предмета і визнання одного з класів доміантним; наприклад, *готель-клуб, спідниця-брюки*. Схожість / аналогія (AN) передбачає порівняння двох предметів, що належать до одного класу. Прикладом є прецедентні імена: *Цей готель є наче Хілтон*. Подібність / метафора (MT) передбачає порівняння двох предметів, що належать до різних класів; наприклад, *Цей готель є начебто перлина*.

⁶ Формальною ознакою сірконстанта (SC) як сутності, що супроводжує агенс під час виконання дії, в англійській мові є прийменник *with*, а у мовах із відмінюванням іменника — орудний відмінок (аблятив). Про можливі варіювання поняття сірконстанта див. [5].

ДЖЕРЕЛА

1. Жаботинская С.А. Имя как текст: концептуальная сеть лексического значения (анализ имени эмоции). *Cognition, Communication, Discourse*. 2013. № 6. С. 47–76.
2. Жаботинская С.А. «Лингвакон»: система преподавания английского языка, основанная на концептуальных схемах. Когнітивна лінгвістика у міждисциплінарному контексті: теорія і практика: матеріали Міжнар. наук. конф. УАКЛіП. Черкаси, 8–10 жовтня 2016 р. Черкаси, 2016. С. 18–19.
3. Жаботинская С.А. Фразовые конструкции и перекатегоризация языковой информации. Когнитивные исследования языка. Вып. XXIV. Личность. Язык. Сознание : сб. науч. трудов. Посвящается юбилею засл. деятеля науки РФ, д-ра филол. наук, профессора Н.Н. Болдырева / отв. ред. вып. А.Л. Шарандин. Москва, Тамбов, 2016. С. 273–286.
4. Жаботинская С.А. Генеративизм, когнитивизм и Семантика лингвальных сетей. *Doctrina multiplex, veritas una. Учень багато, істина одна* : зб. праць до ювілею Ізабелли Рафаїлівни Бунятової / Київський ун-т ім. Б. Грінченка. Київ, 2018. С. 99–141.
5. Жаботинская С.А. WITH: исчислимость многозначности предлога (лингвокогнитивная интерпретация). Когнитивные исследования языка. Вып. 36. Понимание. Интерпретация. Когнитивное моделирование : сб. науч. трудов в честь 70-летия В.З. Демьянкова / отв. ред. вып. М.Л. Ковшова. Москва, Тамбов, 2019. С. 352–371.
6. Goldberg, A.E. *Constructions. A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. Chicago and London: The University of Chicago Press, 1995.
7. Jensen, E.P. *Brain-Based Learning: The New Paradigm of Teaching* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA : Corwin, 2008.
8. Langacker, R.W. *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*. New York : Oxford University Press, 2008.
9. Mineau, G. *The Engineering of a CG-based System: Fundamental Issues. Conceptual Structures: Logical, Linguistic, and Computational Issues* / ed. by B. Ganter and G.W. Mineau. Berlin, 2000. С. 140–56.
10. *Construction Grammar: Cognitive Grounding and Theoretical Extensions* / ed. by J.-O. Ostman and M. Fried. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins, 2004.
11. Sowa, J.F. *Building, Sharing, and Merging Ontologies*. 2001. URL: <http://www.jfsowa.com/ontology/ontoshar.htm>
12. Taylor, J. *Ten Lectures on Applied Cognitive Linguistics*. Leiden : Brill, 2018.
13. *What is Applied Cognitive Linguistics? Answers from Current SLA Research* / ed. by A. Tyler, L. Huang and H. Jan. Berlin; New York: Mouton de Gruyter, 2018.

14. Zhabotynska, S.A. Principles of Building Conceptual Models for Thesaurus Dictionaries. *Cognition, Communication, Discourse*. 2010. № 1. P. 75–92. DOI : 10.26565/2218-2926-2010-01-05
15. Zhabotynska, S.A. “LINGUACON”: A System of Teaching English on the Neurocognitive Grounds. Якісна мовна освіта у сучасному глобалізованому світі: тенденції, виклики, перспективи : матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Суми, 23–24 листопада 2017 р. Суми, 2017. С. 261–264.

REFERENCES

1. Zhabotynskaia, S. A. (2013). Imia kak tekst: kontseptualnaia set leksicheskogo znachenii (analiz imeni emotsii) [Name as a Text: a conceptual network of lexical meaning (analysis of the name of emotion)]. *Cognition, Communication, Discourse*, 6, 47–76. DOI: 10.26565/2218-2926-2013-06-04
2. Zhabotynskaia, S. A. (2016). “Lingvakon”: sistema prepodavaniia angliiskogo yazyka, osnovannaia na kontseptualnykh skhemakh [“Linguacon”: the system of teaching English grounded on conceptual schemas]. *Kognitivna linhvistyka u mizhdystsyplinarnomu konteksti: teoriia i praktyka. Materialy Mizhnar. nauk. konf., Cherkasy, 8-10 zhovtnia 2016*, Cherkasy: FOP Ye. I. Hordiienko, 18–19.
3. Zhabotynskaia, S. A. (2016). Frazovyye konstruksii i perekategorizatsiia yazykovoi informatsii [Phrasal Structure and Re-categorisation of Linguistic Information]. In A.L. Sharandin, ed. *Kognitivnye issledovaniia yazyka. Vyp. XXIV. Lichnost. Yazyk. Soznanie : sb. nauch. trudov. Posviashchaetsia yubileiu zasl. deiatelia nauki RF, d-ra filol. nauk, professora N. N. Boldyreva*. Moskva, Tambov: In-t yazykoznaia RAN, Izdatelskii dom TGU im. G. R. Derzhavina, 273–286.
4. Zhabotynskaia, S. A. (2018). Generativizm, kognitivizm i semantika lingvalnykh setei [Generativism, Cognitivism, and Semantics of Lingual Networks]. In *Doctrina multiplex, veritas una. Uchen bahato, istyna odna: zb. prats do yubileiu Izabelly Rafailivny Buniatovoi / Kyivskiy un-t im. B. Hrinchenka*. Kyiv: Un-t im. B. Hrinchenka, 99–141.
5. Zhabotynskaia, S. A. (2019). WITH: ischislmost mnogoznachnosti predloga (lingvokognitivnaia interpretatsiia) [WITH: computability of the prepositional meanings]. In M. L. Kovshova, ed. *Kognitivnye issledovaniia yazyka. Vyp. 36. Ponimanie. Interpretatsiia. Kognitivnoie modelirovanie: sb. nauch. trudov v chest 70-letii V. Z. Demiankova*. Moskva, Tambov: Izdatelskii dom “Derzhavinskii”, 352–371.
6. Goldberg, A. E. (1995). *Constructions. A construction grammar approach to argument structure*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
7. Jensen, E. P. (2008). *Brain-based Learning: The new paradigm of teaching* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Corwin.
8. Langacker, R. W. (2008). *Cognitive grammar: A basic introduction*. New York: Oxford University Press.
9. Mineau, G. (2000). The Engineering of a CG-based System: fundamental Issues. In B. Ganter, and G. W. Mineau, eds. *Conceptual Structures: logical, linguistic, and computational issues*. Berlin: Springer-Verlag, 140–56.
10. Ostman, J.-O., Fried, M., eds. (2004). *Construction Grammar: Cognitive grounding and theoretical extensions*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins.
11. Sowa, J. F. (2001). Building, Sharing, and Merging Ontologies. <http://www.jfsowa.com/ontology/ontoshar.htm>
12. Taylor, J. (2018). *Ten Lectures on Applied Cognitive Linguistics*. Leiden: Brill.
13. Tyler, A., Huang, L. and Jan, H., eds. (2018). *What is Applied Cognitive Linguistics? Answers from current SLA research*. Berlin –New York: Mouton de Gruyter.
14. Zhabotynska, S. A. (2010). Principles of Building Conceptual Models for Thesaurus Dictionaries. *Cognition, Communication, Discourse*, 1, 75–92. DOI: 10.26565/2218-2926-2010-01-05
15. Zhabotynska, S. A. (2017). “LINGUACON”: A system of teaching English on the neurocognitive grounds. *Yakisna movna osvita u suchasnomu globalizovanomu sviti: tendentsii, vyklyky, perspektyvy: materialy I Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentscii, m. Sumy, 23–24 lystopada 2017 r.* Sumy: Sumskiy derzhavnyi universytet, 261–264.

Дата надходження статті до редакції: 21.09.2019 р.

Прийнято до друку: 15.10.2019 р.